

PROTOCOL ȘI ETICHETĂ
(Caiet de seminar)

INSTITUTUL EUROPEAN
2024

Cuprins

Introducere / 7

1. Diplomatie – protocol – etichetă / 21

2. Protocolul corespondenței / 35

3. Protocolul acțiunilor diplomatice / 51

4. Protocolul evenimentelor formale *intra-muros* / 61

5. Vizitele de stat – România / 75

Bibliografie / 83

Introducere

Întreaga viață socială este caracterizată de o multitudine de forme și reguli specifice. Aproape că nu există o măsură socială care să nu fie caracterizată de un anumit tip normativ, prin intermediul căruia anumite circumstanțe sunt subordonate sau supraordonate unele față de altele.

Buna organizare și ordinea sunt necesare pentru a structura, a stabili și a ține împreună comunitățile sociale. Regulile care se aplică într-o comunitate socială s-au dezvoltat în mare parte în timp și se bazează pe tradiții, dar și pe norme ce își au izvorul, de exemplu, în sistemele juridice. În anumite cazuri, se folosesc simboluri, ritualuri și ceremonii pentru a exprima mult mai expresiv aceste reguli. Simboluri comportamentale pot fi găsite, spre pildă, în ceremonialul curții vieneze din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, care, în bună măsură, sunt valabile și astăzi în anumite medii ale societății. Multe din regulile statuare atunci au rezistat vremurilor și sunt temelia codurilor bunelor maniere din Occident.

Buna purtare și bunele maniere în societate, care astăzi fac parte din comportamentul de zi cu zi, sunt derivate din elemente ale ceremonialului curții vieneze¹.

Constituțiile pot fi privite ca reguli simbolice, care există de obicei în formă scrisă, dar care, la rândul lor, se transpun în realitate doar prin interpretare și acțiune. Ritualurile, de exemplu ritualul unei încoronări, există pentru a statua diferențele de rang și, astfel, să se vizualizeze o ierarhie vizibilă, de obicei una de demarcație.

¹ Ehalt, H. C., *Ausdrucksformen absolutistischer Herrschaft. Der Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, ed. Oldenbourg, München, 1980, p. 8.

Ceremoniile pot fi întâlnite și în sfera culturală sau în sport, de exemplu prin acordarea de medalii și premii.

Acest prim capitol introductiv se dorește a fi o analiză în profunzime a compoziției instituționale a nevoii de protocol și reguli. Accentul este pus aici pe regulile care se identifică în politică și în alte domenii ale societății.

Relațiile oficiale ale statelor sunt supuse unor reguli, unele cutumiare, alte scrise, toate formând o sferă de nișă a modului în care reprezentanții construcțiilor etatice trebuie să se comporte. În mod specific, este vorba despre protocolul care trebuie să fie respectat în timpul vizitelor oficiale de stat și al ceremoniilor naționale, cum ar fi ceremoniile organizate cu ocazia zilelor naționale sau funeraliile de stat.

Un exemplu de eveniment național semnificativ din punct de vedere politic este Ziua Națională a României ce este celebrată la 1 decembrie a fiecărui an. La ceremonia oficială participă reprezentanți din politică și din societate. Pentru a sublinia semnificația și importanța acestui eveniment, trebuie să facem referire la reprezentanții statului care se află obligatoriu pe lista de protocol. De regulă, de Ziua Națională a României se organizează o paradă militară la care participă Președintele României, Președinții celor două Camere ale Parlamentului, Primul-ministru și membri ai Cabinetului, Președintele Curții Constituționale, Avocatul Poporului și alți înalți reprezentanți ai statului, ai armatei și/sau ai clerului. Trebuie să precizăm faptul că serviciile de protocol ale instituțiilor statului conlucrează la buna organizare a unei astfel de manifestări².

Din cauza spațiului limitat disponibil în cadrul ceremoniei oficiale, Președintele este reprezentat prin delegați la diversele manifestări ce sunt organizate pe teritoriul țării pentru cetățeni.

² Vârsta, Ioana, *Protocol și etichetă diplomatice*, Editura C.H. Beck, București, 2011, p. 29.

Publicul larg este inclus în festivitățile oficiale prin intermediul unor mari serbări, de multe ori și cu tentă de petrecere³. Partea oficială a evenimentului este supusă unui program prestabilit și este organizată de departamentul protocolului de stat. Pentru a sublinia exprimarea simbolică a semnificației deosebite a Zilei Naționale, Președintele României organizează o recepție la Palatul Cotroceni la care sunt invitați reprezentanții instituțiilor statului, corpul diplomatic acreditat la București, dar și reprezentanții societății civile.

Interacțiunea dintre state, în special vizitele oficiale ale reprezentanților de rang înalt, cum ar fi președinții și șefii de guvern, este caracterizată de o deosebită și atentă grijă la reguli, adică la respectarea protocolului. În acest context, protocolul asigură, printre altele, că vizitele oficiale se desfășoară în conformitate cu norme comparabile și recunoscute la nivel internațional. În cazul în care un șef de stat sau de guvern străin vizitează România la invitația Președintelui sau a Primului-Ministru, se declanșează imediat mecanismele prevăzute de protocolul de stat al României. Exemplificativ, vom aminti: garda de onoare, intonarea imnurilor de stat, modul în care șeful de stat ce vizitează România dă salutul militarilor ce îl întâmpină, etc.

Aceste vizite sunt organizate și coordonate de departamente special create, departamentele de protocol din instituțiile ce sunt angrenate în organizarea vizitei și care trebuie să se asigure că sunt respectate reglementările de protocol existente, în conformitate cu rangul și importanța instituției respective și a reprezentanților acesteia.

În cele ce urmează vom încerca să ilustrăm acest lucru făcând apel la modelul german: Președintele federal, în calitate de șef de stat al Republicii Federale Germania, se află, de asemenea, în fruntea

³ A se vedea, spre pildă, manifestările de 1 decembrie care se încheie cu Hora Unirii și ospete cu mâncare tradițională oferită de autorități populației.

listei de precădere din statul german, în consecință, cel mai mare efort în ceea ce privește protocolul este necesar pentru vizitele oficiale ale șefilor de stat, care au loc la invitația președintelui federal. Un efort protocolar ceva mai mic este depus atunci când oaspeții vizitează Republica Federală la invitația cancelarului federal.

În plus, oaspeții de rang înalt vizitează Germania nu doar la invitația președintelui Republicii Federale Germania, ci și a președintelui Bundestag-ului german, a președintelui Bundesrat-ului și a președintelui Tribunalului Constituțional. Mai mult, constituția germană oferă posibilitatea Land-urilor de a de întreține, în anumite limite, relații diplomatice cu alți actori statali, astfel că și politicienii acestor formațiuni ce constituie Republica Federală Germania au posibilitatea de a organiza vizite, de-a lungul cărora se vor respecta regulile de protocol.

Este evident că regulile protocolare ce urmează a fi respectate diferă de la un eveniment la altul, sarcinile de protocol în Republica Federală sunt îndeplinite la un nivel larg și de către multe instituții diferite, atât la nivel federal, cât și local. Majoritatea instituțiilor descrise mai sus, în sensul că pot organiza vizite oficiale, au un set de reguli de protocol și/sau un departament specializat de protocol și etichetă.

Organizarea și punerea în operă a tuturor vizitelor oficiale ale președintelui Republicii Federale Germania este Departamentul de protocol din cadrul Ministerului Federal de Externe. În plus, Departamentul de protocol al Ministerului Afacerilor Externe este responsabil de organizarea tuturor vizitelor oficiale ale Cancelarului federal și ale ministrului federal al afacerilor externe.

Direcția de protocol din cadrul Ministerului Federal de Externe organizează, de asemenea, participarea ministrului federal al afacerilor externe la conferințe atât în Germania, cât și în străinătate.

De asemenea, aceeași direcție este responsabilă de instruirea personalului misiunilor diplomatice și consulare și al organizațiilor internaționale din Germania.

În Republica Federală Germania, Președintele federal are o funcție de reprezentare; aceasta este îndeplinită în cadrul evenimentelor de stat, sociale și culturale, prin discursuri, prin vizite în landurile federale și în municipalități, prin vizite de stat în străinătate și primirea oaspeților de stat străini. Atribuțiile președintelui federal includ, de asemenea, următoarele: reprezentarea Republicii Federale Germania în cadrul ordinii juridice internaționale, încheierea tratatelor internaționale cu state străine, primirea scrisorilor de acreditare ale diplomaților străini acreditați la Berlin, precum și numirea diplomaților germani.

Ca mulți șefi de stat, acesta face propuneri – sub forma nominalizării de persoane pentru acordarea Ordinului de Merit al Republicii Federale Germania unor cetățeni străini și germani care locuiesc în străinătate.

Totuși, activitatea președintelui federal este una foarte intensă, iar direcția Protocol din cadrul Ministerului afacerilor externe nu ar putea face față, motiv pentru care un număr mare de vizite și evenimente organizate de către Palatul Belvedere în context național sunt responsabilitatea protocolului Biroului președintelui federal. Astfel, putem deduce că sarcinile protocolului intern și ale reprezentanței de stat și naționale în Republica Federală Germania sunt de competența Protocolului intern, de care se ocupă Ministerul Federal de Interne. Sarcinile protocolului intern includ organizarea de conferințe naționale și internaționale, organizarea de evenimente comemorative, ceremonii și funeralii de stat.

Am vrut să oferim exemplul Republicii Federale a Germaniei pentru că ceremonialul este unul foarte bine organizat, fiind un exemplu de manual pentru cei care doresc să studieze protocolul și eticheta diplomatice.

Pe lângă menținerea relațiilor internaționale, există o serie de domenii în care oficialitățile unui stat intră în relații cu alți actori statali sau non-statali, precum și cu actori sociali. Un aspect important de reliefat sunt relațiile instituțiilor statului cu reprezentanții societății civile. Aceste relații trebuie să fie cultivate și este firesc să se supună unui cod de reguli. Astfel, dacă este să facem trimitere la economie și relațiile economice internaționale, statele au dezvoltat un cod al modului în care interacționează cu mediul privat de business.

În acest context, ne punem întrebarea dacă, în anumite situații și în anumite condiții, corporațiile și companiile se simt și ele obligate de convențiile de protocol și dacă există anumite relații sau situații care sunt reglementate de un protocol în context corporatist.

În esență, următoarele motive vorbesc în favoarea unui protocol în companii:

- este vorba în primul rând de a fi perceput de omologul respectiv la același nivel și pe aceeași poziție de forță. Acest lucru se aplică în special în cazul vizitelor efectuate de politicieni de rang înalt, care sunt familiarizați cu practicile protocolare și apreciază respectarea acestora. Companiile importante au departamente specializate care conlucrează cu protocolul de stat când vine vorba despre o vizită a unui înalt reprezentant al politicii naționale/internaționale.
- în timpul vizitelor oficiale la reprezentanți guvernamentali de rang înalt și la organizații guvernamentale internaționale, directorii executivi (CEO) ai marilor companii sunt adesea primiți cu onoruri ce sunt specifice protocolului. Foarte cunoscut în acest context este tratamentul acordat fondatorului Microsoft, Bill Gates. În multe dintre statele pe care le-a vizitat, Bill Gates a fost tratat ca un șef de guvern din per-

spectiva protocolului ce a fost aplicat⁴, alt motiv pentru care companiile ar trebui să mențină un departament de protocol care să fie familiarizat și să acționeze în conformitate cu normele protocolului diplomatic internațional;

- un alt motiv pentru existența departamentelor de protocol în cadrul companiilor este faptul că statele sau instituțiile de stat sunt, de asemenea, clienți. Importanța protocolului respectat de către companiile private va fi ilustrat cu un exemplu din industria aviatică, eveniment relatat de presa internațională, care se referă la prima livrare a unui Airbus A380 către Korean Air. Reprezentanții Airbus responsabili de contract erau conștienți de faptul că directorul general al Korean Air acorda o importanță deosebită formalităților de comportament social. Din acest motiv, directorul general de atunci al companiei-mamă a Airbus, EADS, Louis Gallois, a fost invitat special pentru desăvârșirea contractului. Schimbul ulterior de cadouri a trecut cu ușurință exigențele protocolului diplomatic⁵;

- mai mult, companiile și reprezentanții industriei au făcut, mai mereu, parte din programele vizitelor oficiale ale șefilor de stat și de guvern (a se vedea vizitele Președintelui român Ion Iliescu în străinătate, când era însoțit de delegații numeroase ale mediului de afaceri). Astfel, companiile multinaționale sunt, de asemenea, implicate în pregătirea și realizarea vizitelor de stat. Un exemplu grăitor este oferit de o mare firmă germană, Bayer, care încă din anii 1950 dispunea de un departament de protocol, ce era permanent conectat la ultimele

⁴ Langhorne, R., „The Diplomacy of Non-State Actors”, *Diplomacy and Statecraft*, vol. 16, nr. 2, 2005, p. 336.

⁵ Flottau, J., „Wir haben die Kurve gekriegt”, *Süddeutsche Zeitung*, nr. 122, 2011, p. 23.